

STAN I STRUKTURA REJESTROWANEGO BEZROBOCIA NA WSI W 2009 ROKU

I. WSTĘP

Rynek pracy na obszarach wiejskich jest niezwykle ważnym, ale i trudnym do jednoznacznego określenia segmentem polskiego rynku pracy. Rynek ten odnosi się zarówno do ludności pracującej w rolnictwie bezpośrednio w gospodarstwach rolnych, ludności pracującej w rolnictwie, niebędącej użytkownikami gospodarstw rolnych, jak i ludności zamieszkującej obszary wiejskie, ale niezwiązanej z rolnictwem.

Analiza danych statystycznych dotyczących bezrobocia na wsi, niezależnie od źródeł jego pochodzenia, potwierdza bardziej niekorzystną sytuację na rynku pracy ludności zamieszkałej na terenach wiejskich. Wynika to z tego, iż bezrobocie na wsi ma inny charakter niż w mieście. Jest ono bardziej trwałe, a rynek pracy jest mniej elastyczny. Zachodzące przemiany gospodarcze wpłynęły nie tylko na zmniejszenie aktywności zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich, ale ukazały również społeczne i gospodarcze opóźnienia rozwojowe w rolnictwie i na terenach wsi. Stąd też rynek pracy na wsi dotkliwiej odczuwa przemiany gospodarcze. Analiza danych wskazuje również na wyraźny podział ludności zamieszkałej na wsi na związaną z gospodarstwami rolnymi oraz na ludność bezrolną, wskazując jednocześnie na trudniejszą sytuację tej drugiej.

W opracowaniu wykorzystano przede wszystkim dane statystyczne gromadzone przez powiatowe urzędy pracy na podstawie sprawozdawczości o rynku pracy (sprawozdanie MPiPS-01 „O rynku pracy” wraz załącznikami), dotyczącej bezrobocia rejestrowanego. W mniejszym stopniu przedstawiono dane odnoszące się do sytuacji gospodarczej oraz aktywności ekonomicznej ludności publikowane przez Główny Urząd Statystyczny, stanowiące komplementarne dla bezrobocia rejestrowanego źródło informacji.

II. CHARAKTERYSTKA OBSZARÓW WIEJSKICH¹

Pod względem liczby ludności Polska znajduje się na 6 miejscu wśród krajów Unii Europejskiej. W przypadku natomiast gęstości zaludnienia plasujemy się w grupie średnio zaludnionych państw europejskich. Na 1 km² powierzchni mieszkają 122 osoby; w miastach 1088, na terenach wiejskich 51. Maleje liczba i udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie ludności, natomiast sukcesywnie (od 2003 r.) rośnie liczba ludności zamieszkałej na wsi.

W roku 2009, w porównaniu z rokiem poprzednim, liczba mieszkańców wsi wzrosła o 41,0 tys. osób, tj. o 0,28%. Największy procentowy wzrost liczby ludności wiejskiej odnotowano w województwie pomorskim i wielkopolskim (odpowiednio o 1,14% i o 0,95%), największy spadek na terenach wiejskich w województwach: podlaskim (o 1,51%) i opolskim (o 0,25%).

Do najgęściej zaludnionych obszarów wiejskich należą obszary w województwach małopolskim, śląskim i podkarpackim (odpowiednio 123, 118 i 74 osoby/km²), do najrzadziej w warmińsko-mazurskim (24 osoby/km²), podlaskim i zachodniopomorskim (25 osób/km²) oraz lubuskim (27 osób/km²).

Obszary wiejskie zajmują w Polsce powierzchnię 291,3 tys. km², co stanowi 93,2% obszaru kraju. Na obszarach wiejskich w 2009 r. mieszkało 14.829,7 tys. osób, tj. 38,9% ogółu ludności. Społeczeństwo polskie jest więc silnie zurbanizowane, jednak ponad 1/3 ludności kraju to osoby stale mieszkające na wsi.

Należy też podkreślić, że zgodnie z wynikami opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny, prognozy demograficznej ludności na lata 2008-2035, do końca tego okresu będziemy

¹ Źródło:

„Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2009 r.”, GUS, Warszawa 2010

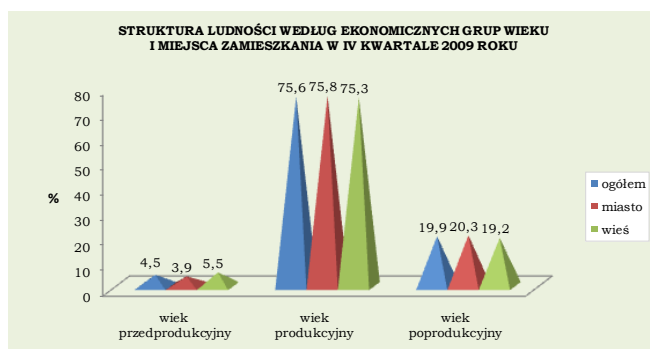
„Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 31 XII 2009 r.”, GUS, Warszawa 2010

„Prognoza ludności Polski na lata 2008-2035”, GUS, Warszawa 2009

obserwować nieustanny ubytek ludności w miastach, natomiast na terenach wiejskich do 2020 roku liczebność zamieszkującej tam populacji będzie wzrastała.

Sukcesywny wzrost liczby ludności zamieszkałej na wsi znajduje przełożenie w odwróceniu tendencji odpływu ludności z obszarów wiejskich. Trend dodatniego salda migracji na wieś miał miejsce w ostatnich trzech latach, przy czym saldo dodatnie dotyczyło migracji wewnętrznych. Obserwowany był natomiast większy odpływ ludności z obszarów wiejskich za granicę. Według GUS tendencje te zostały utrzymane w 2009 r. i będą się utrzymywać w kolejnych latach. Wynika to z szeregu uwarunkowań oraz zróżnicowania zachowań demograficznych mieszkańców miast i wsi. Jednocześnie obszary wiejskie są największym beneficjentem pomocy wspólnotowej. Wsparcie z budżetu unijnego przyczynia się do realizacji wielu inwestycji na obszarach wiejskich, w tym w zakresie poprawy infrastruktury i ochrony środowiska. Na szerszą skalę podejmowana jest działalność agroturystyczna na wsi. Wpływ na kierunek migracji mają też wyższe koszty utrzymania w mieście oraz wiążące się z nimi obserwowane od kilku lat przemieszczania ludności z miast na obszary podmiejskie.

Mimo pozytywnych zmian zachodzących na wsi, obserwowane jest, wymienione wcześniej, zjawisko zwiększonej migracji za granicę z terenów wiejskich. Trzeba przy tym podkreślić, że w 2008 r. i w 2009 r. tempo wyjazdów na pobyt stały zostało wyhamowane, wzrosła natomiast skala wyjazdów na pobyt czasowy. Niepokojący natomiast pozostaje fakt, że wyjeżdżają osoby młode i lepiej wykształcone, tym bardziej, że generalnie poziom wykształcenia mieszkańców wsi, mimo iż ulega systematycznej poprawie, nadal kształtuje się niekorzystnie w porównaniu z ludnością miast. Według BAEL, IV kwartał 2009 r., największy odsetek wśród ludności wiejskiej w wieku 15 lat i więcej – odpowiednio 33,9% i 30,1% - stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym oraz zasadniczym zawodowym, podczas gdy w miastach udział ludności o tym poziomie wykształcenia wynosił 17,1% i 22,0%. Wykształcenie wyższe posiadało 8,7% ludności wiejskiej, natomiast ludności miejskiej 22,4%.

Biorąc pod uwagę strukturę wiekową ludności rozkłada się ona podobnie na wsi i w miastach. Rozkład wiekowy ludności wiejskiej z punktu widzenia zasobów pracy jest nawet korzystniejszy. Nieco niższy w stosunku do ogólnej liczby pozostaje co prawda odsetek osób w wieku produkcyjnym (75,3%, przy 75,8% w miastach), ale wyższy w wieku mobilnym (do 44 lat) – 53,2%, wobec 49,6% w miastach.

Niższy jest odsetek osób starszych (w wieku powyżej 60 lat), wynoszący w IV kwartale 2009 r. 22,0%, wobec 23,5% w miastach, wyższy natomiast, kształtujący się na poziomie 18,8%, osób młodych (do 24 roku życia), przy 14,8% wśród ludności miast.

W rzeczywistości jednak część osób pracujących i mieszkających na wsi powinna zostać zaliczona do bezrobotnych lub biernych zawodowo, ponieważ w przypadku braku możliwości świadczenia pracy w gospodarstwie rolnym, pozostawałaby bez zatrudnienia. Osoby takie zazwyczaj utrzymują się z niezarobkowych źródeł dochodu przyznawanych innym członkom rodzin, m.in. z tytułu ubezpieczenia rolników.

Nadal nierozwiązanym problemem pozostaje bezrobocie jawne na wsi, które w przeważającej większości dotknęło ludność bezrolną z terenów wiejskich. Dokonywane na tych obszarach przekształcenia własnościowe pociągnęły za sobą znaczne zmniejszenie zatrudnienia. Bezrobotnymi stali się nie tylko pracownicy byłych państwowych gospodarstw rolnych, ale także mieszkający na wsiach pracownicy zlikwidowanych przedsiębiorstw i instytucji pracujących na rzecz rolnictwa, jak i osoby zatrudnione w innych zlikwidowanych bądź ograniczających miejsca pracy zakładach, w tym przede wszystkim ludność dwuzawodowa.

Charakterystyczne dla ludności pracującej z obszarów wiejskich są też dojazdy do pracy poza miejsce zamieszkania, stanowiące jedyny sposób na podjęcie zatrudnienia, co ma również znaczenie przy niskiej mobilności społeczeństwa i wzroście bezrobocia.

Na wsi polskiej mamy więc do czynienia z nadmiarem siły roboczej w rolnictwie i brakiem miejsc pracy dla ludności nierolniczej. Mając na uwadze przedstawione powyżej tylko niektóre uwarunkowania dotyczące ludności zamieszkującej na obszarach wiejskich należy podkreślić, że aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych z tych obszarów nadal wymaga podjęcia kompleksowych działań, które pomogą im w znalezieniu zatrudnienia przede wszystkim w sektorze pozarolniczym.

III. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA LUDNOŚCI ZAMIESZKAŁEJ NA WSI²

Tab. 1. Ludność aktywna i bierna zawodowo w IV kwartale 2009 r.

Wyszczególnienie	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo
	ogółem	pracujący	bezrobotni	
	w tysiącach			
Ogółem	17357,0	15885,0	1471,0	14149,0
Miasta	10746,0	9820,0	926,0	8785,0
Wieś	6610,0	6065,0	545,0	5364,0

W IV kwartale 2009 r. zbiorowość aktywnych zawodowo liczyła 17.357,0 tys., natomiast biernych zawodowo 14.149,0 tys. osób. W porównaniu z analogicznym okresem w 2008 r. liczba aktywnych zawodowo wzrosła o 198,0 tys. osób, (o 1,2%), zmalała natomiast populacja biernych zawodowo – o 75,0 tys. osób, (o 0,5%). Wśród aktywnych

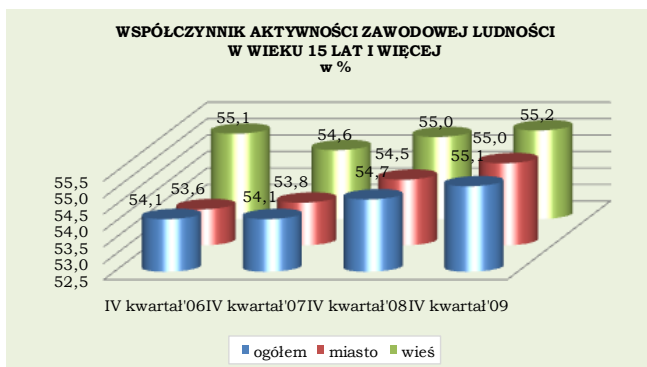
zawodowo wyższa była liczba bezrobotnych – o 317,0 tys. osób (o 27,5%), zmniejszyła natomiast liczba pracujących – o 120,0 tys. osób (o 0,7%).

W wyniku tych zmian nastąpił wzrost obciążenia pracujących osobami niepracującymi. Na 1000 osób pracujących przypadają 983 osoby niepracujące. Wskaźnik ten w miastach wynosił 989, na wsi 974. W tym samym okresie 2008 r. kształtował się na poziomie 961 osób, 972 w miastach oraz 943 na wsi.

Ludność aktywna zawodowo stanowiła w IV kwartale 2009 r. 55,1% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej, w tym 55,0% w miastach i 55,2% na wsi.

W ujęciu rocznym odnotowano wzrost zarówno ogólnego współczynnika aktywności zawodowej, jak też na wsi i w miastach – odpowiednio o 0,4, 0,5 i 0,2 punktu procentowego.

Charakterystyczny dla ludności wiejskiej pozostaje więc wyższy poziom aktywności zawodowej.

Należy też zaznaczyć, że najwyższy, wynoszący 86,2%, poziom aktywności zawodowej ludności zamieszkałej na wsi obserwowany był dla osób w wieku 40-44 lata, stosunkowo niski wśród młodzieży (15-24 lata) – w wysokości 37,6% oraz dla ludności w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej kobiety i 65 lat i więcej mężczyźni) – w wysokości 6,6%. Biorąc natomiast pod uwagę istotny na rynku pracy poziom wykształcenia, najwyższy współczynnik aktywności zawodowej ludności zamieszkałej na wsi charakteryzował osoby z wykształceniem wyższym (84,3%) oraz policealnym średnim i średnim zawodowym (74,2%). Najniższy natomiast poziom aktywności, na poziomie 23,3%, cechował osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym.

W IV kwartale 2009 r. pracowało 15.885,0 tys. osób. Spośród ogółu pracujących, liczba osób pracujących zamieszkałych na wsi wyniosła 6.065,0 tys., czyli 38,2%. W skali roku ogólna liczba pracujących zmalała o 120,0 tys. osób (o 0,7%) z tego o 74,0 tys. osób (o 0,7%)

² Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności Polski, IV kwartał 2009, GUS, Warszawa 2010

Tab. 2. Pracujący

Wyszczególnienie	IV kwartał		IV kw. 2008 =100
	2008	2009	
	w tysiącach		
Ogółem	16005,0	15885,0	99,3
Miasto	9894,0	9820,0	99,3
Wieś	6111,0	6065,0	99,2

kreślić, że nadal aktywność zawodowa ludności wiejskiej przejawia się głównie w wykonywaniu pracy i wskaźnik zatrudnienia dla ludności zamieszkałej na wsi jest wyższy niż w mieście.

Kształtowanie się wyższego wskaźnika zatrudnienia wśród mieszkańców wsi dotyczy generalnie osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym jak i poprodukcyjnym. W IV kwartale 2009 r. udział pracujących w wymienionych grupach, w stosunku do ogółu ludności wiejskiej w tych grupach, wynosił odpowiednio 3,1%, 65,3% oraz 6,6%. W miastach natomiast 1,3%, 64,9% i 5,0%.

Według BAEL, w IV kwartale 2009 r., stopa bezrobocia ogółem wyniosła 8,5%, zatem natężenie bezrobocia wzrosło w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku o 1,8 punktu procentowego. W ciągu roku stopa bezrobocia w miastach wzrosła o 1,7 punktu, a na wsi o 1,8 punktu i wyniosła odpowiednio 8,6% i 8,2%.

Tab. 4. Bierni zawodowo

Wyszczególnienie	IV kwartał		IV kw. 2008 = 100
	2008	2009	
	w tysiącach		
Ogółem	14224,0	14149,0	99,5
Miasto	8885,0	8785,0	98,9
Wieś	5339,0	5364,0	100,4

ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Była więc o 75,0 tys. osób (o 0,5%) niższa niż przed rokiem. Spadek ten generowany był w miastach, gdzie liczba biernych zawodowo w odniesieniu do IV kwartału 2008 r. spadła o 100,0 tys. osób, tj. o 1,1%, podczas gdy na obszarach wiejskich wzrosła o 25,0 tys. (o 0,5%). Występujący wysoki odsetek ludności w wieku produkcyjnym wśród biernych zawodowo (48,6% miasto i 48,1% wieś), świadczy nie tylko o przedłużającym się okresie wejścia na rynek pracy przez ludzi młodych (kontynuacja nauki, uzupełnianie kwalifikacji), ale i rosnącej grupie osób nabywających uprawnienia do świadczeń społecznych (świadczeń przedemerytalnych, emerytur). W IV kwartale 2009 r. te dwie przyczyny nieaktywności zawodowej wskazywane były odpowiednio przez 24,0% oraz 41,4% biernych zawodowo mieszkańców wsi (przed rokiem 24,8% i 39,8%). Stosunkowo wysoki jest też na wsi odsetek biernych zawodowo z tytułu chorób i niepełnosprawności (16,6%).

Odnosząc się do przyczyn nieposzukiwania pracy przez mieszkańców miast, odsetek kontynuujących naukę bądź uzupełniających kwalifikacje był nieco niższy (21,8%) od

w miastach i o 46,0 tys. osób (o 0,8%) na wsi. Tempo spadku liczby pracujących zamieszkałych na wsi było więc nieco wyższe.

Wskaźnik zatrudnienia na przestrzeni roku zmniejszył się o 0,6 punktu procentowego, tak że pracujący stanowili 50,4% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Spadek ten dotyczył w większym stopniu wsi – o 0,9 punktu, do poziomu 50,6%. Należy jednak pod-

Tab. 3. Wskaźnik zatrudnienia

Wyszczególnienie	IV kwartał		przyrost/spadek do IV kw. 2008
	2008	2009	
	w %		w punktach
Ogółem	51,0	50,4	-0,6
Miasto	50,7	50,3	-0,4
Wieś	51,5	50,6	-0,9

Nadal wysoka pozostaje liczba biernych zawodowo, choć populacja ta zmniejsza się. W IV kwartale 2008 roku w porównaniu do analogicznego okresu poprzedniego roku odnotowano niewielki spadek liczby biernych zawodowo – o 192,0 tys. osób (o 1,3%). Sytuacja taka miała również miejsce w 2009 roku. W IV kwartale omawianego roku zbiorowość biernych zawodowo, w liczbie 14.149,0 tys. osób, stanowiła 44,9%

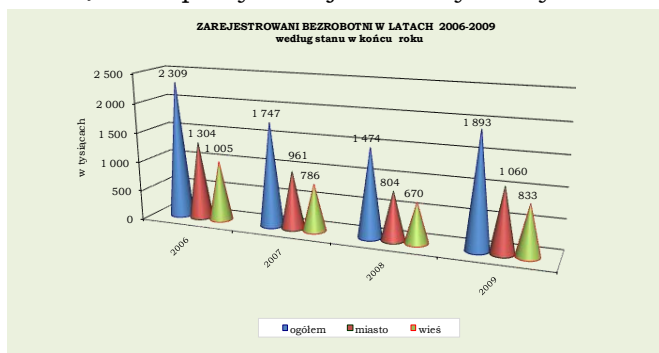
wielkości wykazanych na wsi, wyższy był natomiast, wynoszący 47,0%, odsetek biernych zawodowo z tytułu przejścia na emeryturę. Różnice te widoczne są jeszcze bardziej w grupie biernych zawodowo będących w wieku produkcyjnym – w miastach emerytura jest przyczyną bierności dla 21,2% osób, na wsi dla 14,6%. Prezentując powyższe dane należy jednak podkreślić, że podobnie jak przed rokiem większość ludności biernej zawodowo mieszkała w miastach (62,1%).

IV. BEZROBOCIE REJESTROWANE LUDNOŚCI ZAMIESZKAŁEJ NA WSI

1. Poziom i natężenie bezrobocia

Zapoczątkowany w Polsce okres transformacji spowodował, że obok wielu korzystnych zmian w gospodarce, najbardziej dynamiczne, ale i dotkliwe przemiany dokonały się w sferze rynku pracy, który w bardzo krótkim czasie przekształcił się w rynek poważnego niedoboru popytu na pracę.

Pojawiło się masowe bezrobocie, osiągające w latach 1993-1994 poziom prawie 3 mln osób. Tak znaczny wzrost bezrobocia w tym okresie był efektem przede wszystkim ograniczania nadmiernego zatrudnienia w gospodarce. W kolejnych latach notowano okresy spadku i wzrostu liczby bezrobotnych. Obniżenia do poziomu poniżej 2 mln osób pod koniec lat dziewięćdziesiątych i ponownego, począwszy od 2001 r. wzrostu, do ponad 3 mln osób pozostających bez pracy. Stopa bezrobocia wynosiła wówczas 20,0% ludności aktywnej zawodowo i należała do najwyższych w Europie. Pod koniec 2003 r. bezrobocie kształtowało się na poziomie 3.175,7 tys. osób, rok później już na poziomie 2.999,6 tys. W końcu 2007 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 1.746,6 tys. osób, czyli o 562,8 tys. osób,

tj. o 24,4% mniej niż przed rokiem.

Stopa bezrobocia w końcu 2007 r. wyniosła 11,2% i była o 3,6 punktu procentowego niższa niż w końcu 2006 r. W końcu 2008 r. bezrobocie w Polsce osiągnęło poziom 1.473,6 tys. osób i było o 272,8 tys. osób, tj. o 15,6% niższe niż w poprzednim roku. W roku 2008 zauważalne więc było spowolnienie spadku bezrobocia w odniesieniu do dwóch poprzednich lat. W 2009 roku odnotowano natomiast wzrost liczby

bezrobotnych, o 418,9 tys., tj. o 28,4%, do poziomu 1.892,7 tys. osób. Stopa bezrobocia na przestrzeni roku wzrosła do 11,9%, tj. o 2,4 punktu procentowego.

Podobnym przemianom podlegała liczba bezrobotnych na wsi, z tym że procesy te odnotowywane są od 1994 r., w którym to informacji według miejsca zamieszkania wprowadzone zostały do statystyk Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

W końcu 1994 r. bezrobotni mieszkańcy wsi w liczbie 1.157,9 tys. stanowili 40,8% wszystkich bezrobotnych. Tak jak bezrobocie ogółem, od tego okresu wiejski rynek pracy charakteryzował się spadkową tendencją liczby bezrobotnych. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych nastąpił ponowny gwałtowny wzrost jawnego bezrobocia na wsi. Wzrost ten utrzymywał się przez kolejne lata. W 2002 r. bezrobocie na obszarach wiejskich osiągnęło najwyższy poziom (ponad 1,3 mln osób). Od 2003 r. notowany był spadek liczby bezrobotnych zamieszkałych na wsi, przy czym dynamika spadku była słabsza niż w miastach. W końcu 2007 r. w urzędach pracy pozostawało 785,7 tys. bezrobotnych mieszkańców wsi. Na przestrzeni roku ich liczba zmniejszyła się o 218,9 tys., tj. o 21,8%. Natomiast w ciągu 2008 r. bezrobocie na wsi obniżyło się o 115,3 tys. osób, tj. o 14,7%.

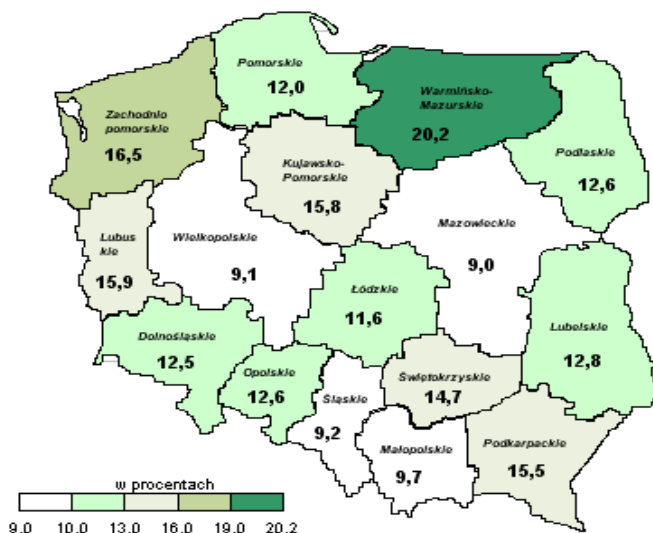
W końcu 2009 r. bezrobocie na wsi osiągnęło poziom 832,9 tys. osób, czyli w ujęciu rocznym wzrosło o 162,5 tys. (o 24,2%). Dynamika wzrostu bezrobocia na obszarach wiejskich była jednak słabsza niż w miastach, gdzie bezrobocie zwiększyło się w tym okresie o 256,4 tys. osób, tj. o 31,9%. Względny wzrost liczby bezrobotnych mieszkańców wsi odnotowano we wszystkich województwach, przy czym największy w wielkopolskim (o 43,6%), pomorskim (o 39,3%) oraz śląskim (o 33,7%), najmniejszy natomiast w województwach świętokrzyskim (o 3,6%), lubelskim (o 14,2%) i kujawsko-pomorskim

(o 18,4%). Niższe tempo wzrostu bezrobocia na wsi spowodowało, że odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi zmniejszył się w ciągu roku o 1,5 punktu procentowego i ukształtował na poziomie 44,0%.

Istotne jest też przestrzenne zróżnicowanie bezrobocia na wsi. Procentowy udział mieszkańców wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych oscylował od 20,8% do 62,5% i aż w 10 województwach przekraczał średnią dla kraju. Wyraźnie niski, w porównaniu do pozostałych województw, odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi zarejestrowano w końcu 2009 r. w województwie śląskim (wym. 20,8%). Relatywnie niski występował też w województwach podlaskim, łódzkim i dolnośląskim, odpowiednio 33,4%, 34,1% i 35,2%. Odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi, przekraczający połowę ogólnej liczby bezrobotnych województwa, odnotowano natomiast w podkarpackim (62,5%), małopolskim (55,0%), świętokrzyskim (54,0%) i lubelskim (54,0%). Wymienione województwa o najwyższym udziale bezrobotnych zamieszkałych na wsi w stosunku do ogółu bezrobotnych charakteryzują się jednocześnie najwyższym udziałem ludności zamieszkałej na wsi w stosunku do ogólnej liczby ludności.

STOPA BEZROBOCIA WEDŁUG WOJEWÓDZTW
 (w % do ludności aktywnej zawodowo)

Stan w dniu 31 grudnia 2009 r.

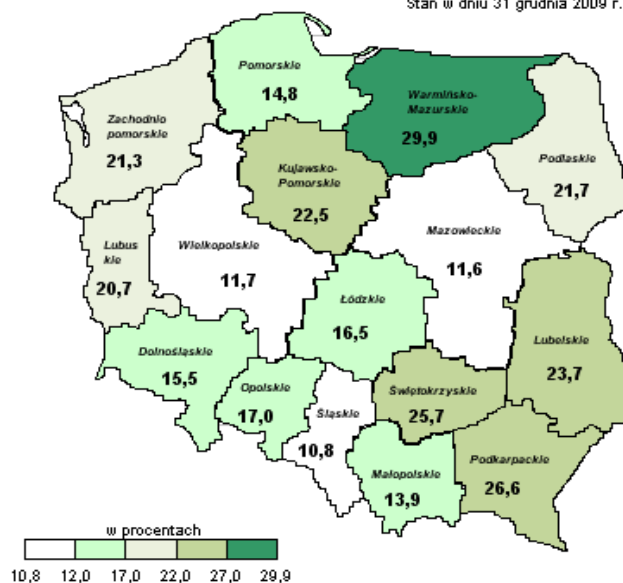

Mając na uwadze natężenie bezrobocia, mierzone udziałem bezrobotnych do cywilnej ludności aktywnej zawodowo (stopa bezrobocia), nie jest ono różnicowane ze względu na stałe miejsce zamieszkania lub pobytu zarejestrowanych w urzędach pracy bezrobotnych. Niemniej jednak we wskazanych wyżej województwach o wysokim udziale bezrobotnych mieszkańców wsi, stopa bezrobocia jawnego przekraczała średnią dla kraju (11,9%). Wyraźnie najwyższa stopa wystąpiła w województwie podkarpackim (15,5%), w świętokrzyskim i lubelskim kształtowała się odpowiednio na poziomie 14,7% i 12,8%. Tylko w województwie małopolskim była wyraźnie niższa od średniej krajowej i wynosiła 9,7%.

Biorąc natomiast pod uwagę stopę liczoną w odniesieniu do ludności pracującej poza rolnictwem indywidualnym (też bez podziału na miasto i wieś), w końcu 2009 r. wynosiła ona 16,3% i w stosunku do stanu w końcu 2008 r. zwiększyła się o 3,7 punktu procentowego. Najwyższą stopę liczoną w stosunku do ludności pracującej poza rolnictwem indywidualnym, pośrednio świadcząca o wysokim bezrobociu ukrytym wśród ludności związanej z gospodarstwami rolnymi, bądź o braku miejsc pracy w przemyśle, w usługach lub w rolnictwie dla nierolniczej części mieszkańców wsi, odnotowano w warmińsko-mazurskim (29,9%), a także w wymienionych wcześniej województwach lubelskim (23,7%), podkarpackim (26,6%) oraz świętokrzyskim (25,7%).

UDZIAŁ BEZROBOTNYCH WŚRÓD PRACUJĄCYCH POZA ROLNICTWEM INDYWIDUALNYM WEDŁUG WOJEWÓDZTW

Stan w dniu 31 grudnia 2009 r.

Choć stopa bezrobocia liczona w stosunku do ludności pracującej poza rolnictwem indywidualnym świadczy pośrednio o bezrobociu ukrytym na wsi, zjawiska tego nie można dokładnie określić między innymi z uwagi na to, że część ludności wiejskiej, mimo że stanowi niewykorzystaną siłę roboczą, nie spełnia kryterium niezbędnego do uzyskania statusu bezrobotnego, określonego przepisami ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415, z późn. zm.). Kryterium to dotyczy wielkości gospodarstwa rolnego, stąd w statystykach urzędów pracy wykazywane są jedynie osoby posiadające gospodarstwo rolne o powierzchni nieprzekraczającej 2 ha przeliczeniowych. Według stanu w końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 48,4 tys. osób posiadających takie gospodarstwo. Na przestrzeni roku ich liczba wzrosła o 10,5 tys. osób, tj. o 27,8%.

Tempo wzrostu bezrobocia wśród tej subpopulacji było więc wyższe niż ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi, co znalazło odbicie we wzroście ich udziału wśród bezrobotnych mieszkańców wsi z 5,6% w końcu 2008 r., do 5,8% w końcu 2009 r. Najwyższy odsetek bezrobotnych posiadających gospodarstwo rolne w stosunku do ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi odnotowano w województwach: świętokrzyskim (16,1%), podkarpackim (12,0%), łódzkim (12,0%), lubelskim (9,1%), najniższy w zachodniopomorskim (0,1%), lubuskim (0,3%), opolskim (0,6%) i dolnośląskim (0,6%).

Mając na uwadze powyższe dane można powiedzieć, że sytuacja ludności zamieszkałej na wsi pozostaje trudna, i że złożyły się na to różne przyczyny. Generalnie do najważniejszych przyczyn utrzymującego się od lat wysokiego bezrobocia ludności zamieszkałej na wsi nadal zaliczyć można:

- likwidację państwowych gospodarstw rolnych i brak do dnia dzisiejszego (mimo, że okres transformacji zapoczątkowany został 20 lat temu) alternatywnych rozwiązań zatrudnienia dla znacznej części osób z tych obszarów,
- brak miejsc pracy zarówno na wsi jak i w miastach dla ludności nie związanej z gospodarstwami rolnymi, w wyniku likwidacji, prywatyzacji, czy restrukturyzacji przedsiębiorstw (w tym głównie redukcję zatrudnienia wśród ludności dwuzawodowej w przedsiębiorstwach państwowych, ograniczenie bądź likwidację miejsc pracy w usługach oraz obsłudze rolnictwa),
- ujawnienie się na rynku pracy dotychczas ukrytego bezrobocia w rolnictwie.

Największe nasilenie bezrobocia wśród mieszkańców wsi w roku 2009, tak jak i w roku poprzednim, występowało w województwach podkarpackim, małopolskim, świętokrzyskim, lubelskim i warmińsko-mazurskim. O ile w przypadku województwa warmińsko-mazurskiego dotyczy ono w znacznej przewadze bezrobocia jawnego, które dotknęło ludność pozarolniczą, głównie z obszarów popegeerowskich, to w odniesieniu do pozostałych czterech województw odnosi się zarówno do bezrobocia jawnego, jak i ukrytego. Jest to o tyle istotne, że wymienione województwa z pasa południowego i południowo-wschodniego, charakteryzują się jednocześnie najwyższym udziałem ludności zamieszkałej na wsi w stosunku do ogólnej liczby ludności oraz niekorzystną strukturą agrarną.

2. Płynność bezrobocia

W omawianym 2009 roku, tak jak w roku poprzednim, odnotowano osłabienie płynności bezrobocia, tak na wsi jak i w miastach, przejawiające się wzrostem napływu oraz zmniejszeniem odpływu.

Na przestrzeni całego 2009 r. do urzędów pracy zgłosiło się 1.229,4 tys. osób zamieszkałych na wsi, czyli o 237,7 tys. osób (o 24,0%) więcej niż w 2008 r. Z liczby tej status osoby bezrobotnej po raz pierwszy uzyskało 278,8 tys. osób, a do ewidencji po raz kolejny powróciło 950,6 tys. osób, czyli 77,3% całego napływu tej populacji (w 2008 r. odsetek ten wynosił 79,5%).

Odpływ z bezrobocia wśród mieszkańców wsi wyniósł w omawianym okresie 1.066,5 tys. osób i był o 40,5 tys. (o 3,7%) niższy niż w poprzednim roku.

Biorąc pod uwagę przyczyny wyrejestrowań, najwięcej osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi opuściło rejestry z tytułu podjęcia pracy. W całym 2009 r. było to 418,5 tys. osób, czyli 39,2% całego odpływu z bezrobocia tej populacji. Pracę niesubsydiowaną podjęło 325,3 tys. osób, natomiast pracę subsydiowaną 93,2 tys. osób. W porównaniu z 2008 r. liczba podjęć

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy

pracy ogółem była o 12,2 tys. osób niższa, przy czym spadek ten dotyczył podjęć pracy niesubsydiowanej (o 19,8 tys. osób), przy jednoczesnym wzroście (o 7,6 tys. osób) podjęć pracy subsydiowanej.

Wymieniając inne poza pracą subsydiowaną formy aktywizacji kierowane do bezrobotnych (szkolenia, staże u pracodawcy, przygotowanie zawodowe dorosłych³, prace społecznie użyteczne), łącznie w 2009 r. podjęło je 208,1 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi. W odniesieniu do poprzedniego roku oznacza to, że z wymienionych form skorzystało o 5,0 tys. (o 2,5%) bezrobotnych z obszarów wiejskich więcej. Osoby wyłączone z tego tytułu z ewidencji urzędów pracy stanowiły 19,5% całego odpływu tej populacji. Rok 2009 był kolejnym rokiem, w którym obserwowano wzrost liczby bezrobotnych mieszkańców wsi korzystających z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

W 2009 r. status bezrobotnego z powodu podjęcia nauki utraciło 3,4 tys. osób, czyli o 0,8 tys. osób (o 30,2%) więcej niż przed rokiem. Bezrobotni zamieszkali na wsi podejmujący naukę, stanowili zaledwie 0,3% wyrejestrowań tej populacji (0,2% w 2008 r.).

Z tytułu ukończenia 60/65 lat, nabycia praw emerytalnych lub rentowych oraz nabycia praw do świadczenia przedemerytalnego wyrejestrowano 10,7 tys. osób, tj. o 23 osoby mniej niż w poprzednim roku. Był to zaledwie procent z ogółu wyrejestrowanych z ewidencji bezrobotnych mieszkańców wsi. Odsetek wyrejestrowanych z wymienionych tytułów nie uległ w stosunku do poprzedniego roku zmianie.

Dobrowolnie ze statusu bezrobotnego zrezygnowało w omawianym okresie 57,6 tys. osób, co stanowiło 5,4% całego odpływu tej kategorii bezrobotnych. W roku poprzednim wyrejestrowano z tego powodu 70,9 tys. osób (6,4%).

Relatywnie wysoki był odsetek wyłączeń z powodu niepotwierdzenia gotowości do pracy. W ciągu całego 2009 r. wyrejestrowano z tego tytułu 308,1 tys. osób zamieszkałych na wsi, czyli 28,9% odpływu tej populacji (w 2008 r. 329,7 tys. osób, tj. 29,8%).

Odnosząc się do płynności bezrobocia na wsi, napływ tej populacji w 2009 r. stanowił 39,9% całego napływu bezrobotnych w tym okresie. Odsetek osób napływających do bezrobocia na wsi był więc zdecydowanie niższy niż w miastach. Równocześnie, w stosunku do 2008 r., odnotowano zwiększenie napływu bezrobotnych zamieszkałych na wsi o 24,0%, podczas gdy w miastach o 24,9%.

Odpływ z bezrobocia z obszarów wiejskich stanowił 40,0% ogółu wyrejestrowanych bezrobotnych. W stosunku do poprzedniego roku był niższy o 3,7%, podczas gdy w miastach o 2,7%. Zarówno odsetek wyrejestrowań jak i tempo wyrejestrowań bezrobotnych zamieszkałych na wsi były więc zdecydowanie niższe niż w miastach.

Niekorzystna w stosunku do bezrobotnych mieszkańców miast była natomiast struktura wyrejestrowań. Podjęcia pracy przez bezrobotnych z obszarów wiejskich stanowiły 41,3% wszystkich podjęć pracy w 2009 r. Należy przy tym podkreślić, że niższy niż w miastach był zarówno odsetek podjęć pracy subsydiowanej (46,1% wyrejestrowań z tego tytułu), jak i podjęć pracy niesubsydiowanej (40,2%).

Bezrobotni z obszarów wiejskich stanowili 36,8% ogółu bezrobotnych wyrejestrowanych w 2009 r. z powodu niepotwierdzenia gotowości do podjęcia pracy, zaś odsetek tych, którzy dobrowolnie zrezygnowali ze statusu bezrobotnego kształtował się na poziomie 45,6%.

Istotne jest też pokazanie w tym miejscu kształtowania się poziomu wskaźnika płynności rynku pracy, czyli udziału bezrobotnych, którzy w ciągu roku podjęli pracę do liczby nowozarejestrowanych w tym samym okresie. W 2007 r. wskaźnik ten wynosił w miastach 50,0%, na wsi 52,1%. W 2008 r. kształtował się w miastach na poziomie 41,8%, natomiast na wsi na poziomie 43,4%, w 2009 r. odpowiednio 32,0% i 34,0%. Oznacza to, że rok 2009 był kolejnym, w którym mniej bezrobotnych podjęło pracę w stosunku do rejestrujących się.

³ forma ta wprowadzona została z dniem 1 lutego 2009 r. nowelą ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 6, poz. 33), stąd w danych porównawczych za rok 2008, dotyczących aktywizacji bezrobotnych ujęte zostało przygotowanie zawodowe w miejscu pracy

Tab. 5. Płynność bezrobocia na obszarach wiejskich w 2009 r.

Wyszczególnienie	Napływ i odpływ bezrobotnych		
	ogółem	zamieszkali na wsi	% do ogółem
	w tysiącach		
Napływ	3083,8	1229,4	39,9
po raz pierwszy	681,3	278,8	40,9
po raz kolejny	2402,5	950,6	39,6
Odpływ	2664,8	1066,5	40,0
w tym z powodu			
podjęcia pracy	1012,4	418,5	41,3
z tego			
pracy niesubsydiowanej	810,1	325,3	40,2
w tym sezonowej	62,1	32,3	52,0
pracy subsydiowanej	202,3	93,2	46,1
z tego			
prac interwencyjnych	40,2	20,8	51,7
robót publicznych	54,0	30,9	57,2
podjęcia działalności gospodarczej	63,9	24,2	37,8
podjęcia pracy w ramach refundacji			
kosztów zatrudnienia bezrobotnego	41,5	16,6	40,1
innych prac	2,7	0,7	25,9
rozpoczęcia szkolenia	166,1	60,9	36,7
rozpoczęcia stażu	255,6	114,4	44,8
rozpoczęcia przygotowania zawodowego dorosłych	7,5	3,2	42,9
rozpoczęcia pracy społecznie użytecznej	65,8	29,6	45,0
niepotwierdzenia gotowości do podjęcia pracy	837,8	308,1	36,8
dobrowolnej rezygnacji ze statusu bezrobotnego	126,3	57,6	45,6
podjęcia nauki	8,0	3,4	42,8
ukończenia 60/65 lat	5,1	1,6	30,6
nabycia praw emerytalnych lub rentowych	13,0	4,9	37,9
nabycia prawa do świadczenia przedemerytalnego	12,4	4,3	34,2
innych przyczyn	81,1	32,0	39,5

3. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu

Do zadań samorządu powiatu w zakresie polityki rynku pracy należy m.in. opracowywanie i realizacja programu promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy, a także udzielanie pomocy bezrobotnym w znalezieniu pracy poprzez pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe i informację zawodową. W ramach tych zadań przez powiatowe urzędy pracy organizowane są bądź prowadzone aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu. Wśród nich wymienić należy kierowanie na dotowane z Funduszu Pracy prace interwencyjne i roboty publiczne, pomoc w podjęciu działalności na własny rachunek, organizację szkoleń, staży, przygotowania zawodowego dorosłych, prac społecznie użytecznych, prowadzenie doradztwa zawodowego.

3.1. Prace interwencyjne i roboty publiczne

Zatrudnienie pracownika w ramach prac interwencyjnych nie różni się w zasadzie od umowy na czas określony (najczęściej do 6 miesięcy). Zgodnie z zapisami ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy celem prac interwencyjnych jest wsparcie osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Zachętę zaś dla pracodawcy do organizacji takich form pracy stanowi częściowy zwrot kosztów zatrudnienia bezrobotnego (wynagrodzenia, nagrody, składki na ubezpieczenia społeczne). W 2009 r. prace interwencyjne podjęło 20,8 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi, tj. o 2,5 tys. osób (o 10,8%) mniej niż w poprzednim roku. Na ogólną liczbę 40,2 tys. podjęć pracy interwencyjnej, ponad połowa (51,7%) dotyczyła bezrobotnych z terenów wiejskich.

Do robót publicznych, czyli zatrudnienia (w okresie nie dłuższym niż 12 miesięcy) przy wykonywaniu prac organizowanych przez gminy, organizacje pozarządowe oraz spółki wodne i ich związki skierowanych zostało w omawianym roku 30,9 tys. bezrobotnych z obszarów wiejskich, tj. o 4,8 tys. (o 18,5%) więcej niż rok wcześniej. W bilansie całego odpływu z tytułu podjęcia robót publicznych, skierowania bezrobotnych zamieszkałych na wsi stanowiły 57,2% (w roku 2008 - 58,7%).

Wymienione formy subwencionowanego zatrudnienia, w tym zwłaszcza roboty publiczne, są skuteczną formą pomocy bezrobotnym z obszarów wiejskich. Przy stosunkowo niskich kosztach ich organizacji, dając bezrobotnym tymczasowe zatrudnienie, pozwalają im uaktywnić się zawodowo oraz przerwać bezrobocie długotrwałe.

3.2. Podjęcie działalności gospodarczej

W 2009 r., podobnie jak rok wcześniej, odnotowano wzrost zainteresowania podejmowaniem działalności na własny rachunek przez bezrobotnych zamieszkałych na wsi. W 2008 r. chęć prowadzenia działalności gospodarczej zadeklarowało i otrzymało środki finansowe 19,9 tys. osób, podczas gdy w roku 2009 – 24,2 tys., tj. o 4,3 tys. (o 21,6%) więcej. Mimo wyższej liczby chętnych do pracy na własny rachunek, bezrobotni mieszkańcy wsi stanowili zaledwie 37,8% z ogólnej liczby osób, którym udzielono pomocy przy tworzeniu własnego miejsca pracy. Niemniej jednak odsetek ten był o 0,5 punktu procentowego niższy niż w roku poprzednim.

3.3. Szkolenia

W omawianym roku na szkolenia, czyli zajęcia mające na celu uzyskanie, uzupełnienie lub doskonalenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych skierowanych zostało 60,9 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi. W porównaniu do sytuacji sprzed roku oznacza to niewielki wzrost - o 0,7 tys. osób, tj. o 1,1%. W odniesieniu do bezrobotnych z obszarów wiejskich, odsetek podejmujących tą formę aktywizacji pozostaje także dużo niższy. Bezrobotni zamieszkali na wsi stanowili bowiem 36,7% ogółu bezrobotnych skierowanych na szkolenia. Za pozytywną przesłankę należy jednak uznać, że w porównaniu z 2008 r. odsetek ten wzrósł o 1,0 punktu procentowego.

3.4. Staże, przygotowanie zawodowe dorosłych⁴

Staż i przygotowanie zawodowe dorosłych są formami skierowanymi do bezrobotnych określonych w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy jako będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Celem stażu, jak określa ustawa jest „nabycie przez bezrobotnego umiejętności praktycznych do wykonywania pracy przez wykonywanie zadań w miejscu pracy bez nawiązania stosunku pracy z pracodawcą”. Przygotowanie zawodowe dorosłych jest natomiast „instrumentem aktywizacji w formie praktycznej nauki zawodu dorosłych lub przyuczenia do pracy dorosłych, realizowanym bez nawiązania stosunku pracy z pracodawcą, według programu obejmującego nabywanie umiejętności praktycznych i wiedzy teoretycznej, zakończonego egzaminem”. Obie te formy odbywają się więc na mocy umowy zawartej przez starostę z pracodawcą i według ściśle określonego programu.

⁴ Obie te formy są nieporównywalne do lat ubiegłych z uwagi na to, że na staże kierowane były wyłącznie osoby młode do 25 roku życia, natomiast przygotowanie zawodowe dorosłych, jako nowa forma wprowadzone zostało nowelą ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy i wykazywane jest w statystykach od 2009 r.

W 2009 r. na staże i przygotowanie zawodowe dorosłych skierowano odpowiednio 114,4 tys. oraz 3,2 tys. bezrobotnych z terenów wsi. Odnosząc się do ogólnej liczby wyrejestrowań z ewidencji bezrobotnych z tytułu podjęcia tych form, odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi był relatywnie wysoki i wyniósł 44,8% w przypadku staży oraz 42,9% w odniesieniu do przygotowania zawodowego dorosłych. Należy przy tym zaznaczyć, że staże były tą formą aktywizacji, z której skorzystało najwięcej bezrobotnych, tak z obszarów wiejskich, jak i z miast.

3.5. Prace społecznie użyteczne

Prace społecznie użyteczne są formą ograniczania bezrobocia, kierowaną do bezrobotnych bez prawa do zasiłku. Organizowane są przez gminę w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, organizacjach lub instytucjach statutowo zajmujących się pomocą charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnych.

W 2009 r. do prac społecznie użytecznych skierowano 29,6 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi. W porównaniu do poprzedniego roku liczba podjęć tego rodzaju pracy spadła o 1,3 tys. osób (o 4,3%). Podobnie jak w przypadku staży i skierowań na miejsca przygotowania zawodowego, odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi, którzy podjęli prace społecznie użyteczne był relatywnie wysoki i wyniósł 45,0%. W 2008 r. odsetek ten był wyższy, bezrobotni zamieszkali na wsi stanowili bowiem 48,4% wszystkich bezrobotnych skierowanych do prac społecznie użytecznych.

3.6. Poradnictwo zawodowe i kluby pracy

Od 2006 r., zgodnie z przyjętymi zmianami w standardach postępowania przy świadczeniu usługi poradnictwa zawodowego, każda porada grupowa powinna zostać poprzedzona poradą indywidualną, stąd porady indywidualne i grupowe wykazywane są odrębnie (do tego okresu były sumowane). Od momentu zmiany przepisów, a więc i możliwości prowadzenia porównań, widoczne są tendencje wzrostowe w korzystaniu z tej formy aktywizacji.

Tab. 6. Bezrobotni zamieszkali na wsi korzystający z usług poradnictwa zawodowego oraz zajęć aktywizacyjnych w klubach pracy

Lata	Bezrobotni, którzy skorzystali z usług poradnictwa indywidualnego		w tym zamieszkali na wsi		Bezrobotni, którzy uczestniczyli w szkoleniach i w zajęciach aktywizacyjnych klubów pracy		w tym zamieszkali na wsi	
	w tysiącach		w %		w tysiącach		w %	
	w okresie sprawozdawczym							
2008	374,5	159,9	42,7	70,5	32,9	46,7		
2009	434,7	181,7	41,7	119,6	54,4	45,5		

Rok 2009, był kolejnym, w którym odnotowano wzrost ogólnej liczby bezrobotnych korzystających z usług poradnictwa indywidualnego – o 60,2 tys. osób, tj. o 16,1%, przy czym liczba bezrobotnych zamieszkałych na wsi, którzy skorzystali z tej formy pomocy wzrosła w tym czasie o 21,8 tys. osób

(o 13,6%), podczas gdy bezrobotnych z miast o 38,4 tys., tj. o 17,9%. Tym samym liczba bezrobotnych ogółem objętych tą usługą wyniosła 434,7 tys. osób, w tym 41,7% (181,7 tys.) mieszkało na wsi.

Liczba bezrobotnych, którzy w 2009 roku wzięli udział w poradach grupowych wyniosła 77,6 tys., w tym bezrobotni z obszarów wiejskich w liczbie 35,6 tys., stanowili 45,9% ogółu korzystających z tej formy pomocy. Na przestrzeni omawianego roku odnotowano wzrost, o 3,6 tys. liczby bezrobotnych uczestniczących w poradach grupowych. Wzrost ten odnosił się jedynie do mieszkańców wsi, których liczba w stosunku do 2008 r. zwiększyła się o 4,0 tys. osób, tj. o 12,6%, podczas gdy w miastach liczba uczestników tej formy była niższa o 0,4 tys. osób (0,8%).

Z organizowanych przez kluby pracy form aktywizacji, tj. szkoleń z zakresu aktywnego poszukiwania pracy oraz z zajęć aktywizacyjnych mających na celu przygotowanie do samodzielnego poszukiwania i podjęcia zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej skorzystało w 2009 r. ogółem 119,6 tys. bezrobotnych, w tym 54,4 tys. (45,5%) zamieszkałych na wsi. W szkoleniach uczestniczyło 19,7 tys. bezrobotnych ogółem, w tym 8,1 tys. (41,0%) bezrobotnych z obszarów wiejskich. Z zajęć aktywizacyjnych skorzystało 99,9 tys. bezrobotnych, w tym 46,4 tys. zamieszkałych na wsi (tj. 46,4% bezrobotnych uczestników zajęć).

4. Zróżnicowanie bezrobotnych zamieszkałych na wsi według wybranych cech demograficzno-społecznych

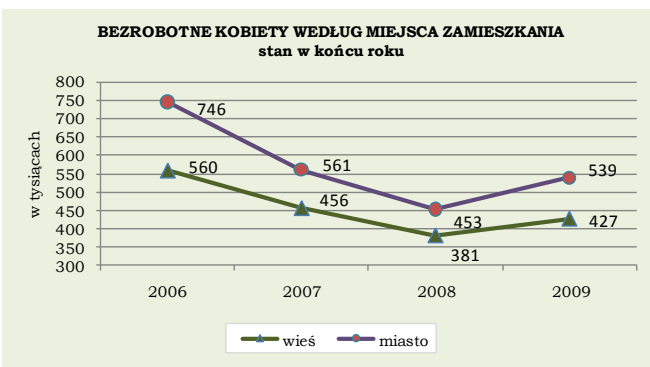
Głównymi cechami różnicującymi bezrobotnych i jednocześnie determinującymi ich pozycję na rynku pracy są płeć, wiek, poziom wykształcenia, staż pracy oraz czas pozostawania bez pracy. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania, sytuację na rynku pracy i niejednakowe szanse osób pozostających bez pracy na znalezienie zatrudnienia, ustawodawca wyodrębnił grupy osób „będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy”. Zgodnie z art. 49 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2009 r. zaliczane były następujące osoby bezrobotne: do 25 roku życia, powyżej 50 roku życia, długotrwale bezrobotne, samotnie wychowujące co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia, bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego, bez wykształcenia średniego, które po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęły zatrudnienia, niepełnosprawni, oraz kobiety które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka.

W stosunku do takich osób powiatowy urząd pracy poza propozycją zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, może zastosować działania określone w art. 50-61a wymienionej ustawy, tj. skierować na szkolenie, staż, odbycie przygotowania zawodowego dorosłych lub zatrudnienie w ramach prac interwencyjnych lub robót publicznych.

4.1. Płeć. Bezrobotne kobiety na obszarach wiejskich

Analiza bezrobocia rejestrowanego według płci pokazuje, że od początku lat dziewięćdziesiątych charakteryzuje się ono przewagą liczebną kobiet. Biorąc pod uwagę wymienione wcześniej kolejne okresy kształtowania się poziomu bezrobocia, a zwłaszcza jego obniżanie się w poprzednich latach, widać że tempo spadku liczby bezrobotnych było wyraźnie słabsze wśród kobiet. Tendencje te utrzymywały się do końca 2007 r., w 2008 r. zostały jednak odwrócone. Bezrobocie wśród mężczyzn zmniejszyło się w tym okresie o 12,2%, natomiast wśród kobiet o 18,1%. Skutkowało to spadkiem udziału kobiet wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych z 58,2% w końcu 2007 r. do 56,6% w końcu 2008 r. W omawianym 2009 r. przy ogólnym wzroście bezrobocia, odnotowano zarówno wzrost liczby bezrobotnych kobiet, jak i mężczyzn – odpowiednio o 133,0 tys., tj. o 16,0% i o 285,9 tys., tj. o 44,7%. Odsetek kobiet ukształtował się na poziomie 51,1%, a ich liczba wzrosła do poziomu 966,4 tys. Tempo wzrostu bezrobocia wśród kobiet było jednak wyraźnie słabsze.

Zarejestrowane w urzędach pracy bezrobotne kobiety są generalnie młodsze od bezrobotnych mężczyzn. W końcu 2009 r., kobiety w wieku 18-24 lata stanowiły 52,1% ogólnej liczby bezrobotnych w tym przedziale wiekowym. Są też lepiej wykształcone – stanowiły bowiem 64,6% bezrobotnych z wykształceniem wyższym oraz 60,5% bezrobotnych posiadających wykształcenie średnie. Niestety, mimo potencjalnie pozytywnych cech na znalezienie pracy,

jakimi są młody wiek i wyższy poziom wykształcenia, odsetek kobiet poszukujących pracy powyżej 12 miesięcy pozostawał dużo większy niż mężczyzn. W końcu 2009 r. udział kobiet w tej kategorii bezrobotnych wynosił 60,0%.

Odnośnie do bezrobocia na obszarach wiejskich, w końcu 2009 r. zarejestrowanych było 427,0 tys. kobiet zamieszkałych na wsi. Stanowiły one 22,6% ogółu bezrobotnych, 44,2% bezrobotnych kobiet oraz 51,3% ogółu bez-

robotnych mieszkańców wsi. Widać więc, że w populacji bezrobotnych zamieszkałych na wsi wyraźnie przeważają kobiety. W porównaniu ze stanem w końcu 2008 r. ich liczba wzrosła o 46,4 tys., tj. o 12,2%, zmniejszył się natomiast o 5,5 punktu udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych z obszarów wiejskich. Tempo wzrostu bezrobocia wśród kobiet zamieszkałych na wsi było dużo słabsze niż bezrobotnych mieszkanek miast, których liczba w porównywanym okresie wzrosła o 19,1%.

Biorąc pod uwagę przestrzenne zróżnicowanie bezrobocia kobiet na wsi, najwyższy ich odsetek zanotowano w województwach: wielkopolskim (55,8%), kujawsko-pomorskim i pomorskim (54,6%) oraz zachodniopomorskim (53,4%), relatywnie najniższy w podlaskim (45,0%), mazowieckim (47,5%), lubelskim (48,5%) oraz łódzkim (49,0%).

Najwyższe tempo wzrostu bezrobocia wśród kobiet wiejskich odnotowano w województwach: wielkopolskim (o 26,2%), śląskim (o 20,3%), pomorskim (o 18,8%), opolskim (o 17,0%), najniższe w lubelskim, kujawsko-pomorskim, zachodniopomorskim oraz warmińsko-mazurskim, odpowiednio o 5,1%, 6,5%, 6,9% i 10,7%. Widać wyraźnie, że województwa pomorskie, kujawsko-pomorskie i wielkopolskie należą do województw o wyraźnej przewadze kobiet w strukturze bezrobotnych z obszarów wiejskich.

Mając natomiast na uwadze strukturę wiekową bezrobotnych kobiet zamieszkałych na wsi, według stanu w końcu 2009 r., największy ich odsetek lokował się w przedziale 25-34 lata oraz 18-24 lata, odpowiednio na poziomie 31,8% i 27,8%. Na przestrzeni roku zmniejszył się udział kobiet w grupach wiekowych 25-34 lata, 35-44 lata oraz 45-54 lata, wzrósł natomiast w najmłodszej oraz w najstarszej grupie wiekowej, odpowiednio o 1,9 punktu do poziomu 27,8% w grupie 18-24 lata i o 0,3 punktu do poziomu 3,4% w grupie 55-59 lat. Generalnie nadal populacja bezrobotnych mieszkanek wsi, tak jak i ogółu ludności wiejskiej pozostaje młodsza niż w miastach, gdzie udział bezrobotnych kobiet w wieku 18-24 lata oraz 25-34 lata wynosił pod koniec omawianego roku odpowiednio 19,2% i 31,8%.

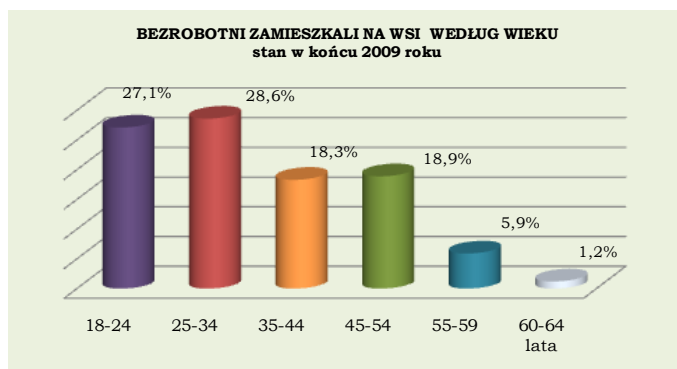
Mniej korzystna z punktu widzenia potencjalnych zasobów pracy pozostaje dla bezrobotnych mieszkanek wsi struktura wykształcenia. W końcu 2009 r., 54,0% z nich posiadało wykształcenie poniżej średniego, 8,6% wyższe, podczas gdy w miastach proporcje te wyglądały następująco: 14,5% bezrobotnych kobiet legitymowało się wykształceniem wyższym, 45,3% mniej niż średnim. Należy też zaznaczyć, że zarówno w miastach jak i na wsi zanotowano, w odniesieniu do końca 2008 r., wzrost odsetka kobiet z wykształceniem wyższym (odpowiednio o 2,1 i o 1,6 punktu procentowego), oraz spadek odsetka bezrobotnych z wykształceniem poniżej średniego (odpowiednio o 1,8 i o 3,1 punktu). Słabszy wzrost udziału procentowego kobiet zamieszkałych na wsi legitymujących się wykształceniem wyższym oraz silniejszy spadek udziału procentowego kobiet o najniższym poziomie wykształcenia należy uznać za pozytywną przesłankę zmian w strukturze bezrobocia kobiet z obszarów wiejskich.

Dużo wyższy na wsi niż w miastach pozostaje natomiast odsetek kobiet poszukujących pracy powyżej 12 miesięcy od momentu zarejestrowania się w urzędzie pracy. W końcu 2009 r. stanowiły one 33,4% bezrobotnych mieszkanek wsi, podczas gdy w miastach 27,9%. Na przestrzeni omawianego roku odsetek ten uległ znacznemu zmniejszeniu, tak w miastach (o 8,0 punktu), jak i na wsi (o 8,2 punktu). Zmniejszenie odsetka pozostających bez pracy ponad rok, podobnie jak wymienione wyżej zmiany w strukturze wykształcenia, jest kolejną pozytywną zmianą w bezrobociu kobiet zamieszkałych na wsi.

Analizując strukturę bezrobocia kobiet z terenów wiejskich należy też podkreślić, że w największym stopniu bezrobocie dotyka osoby bez doświadczenia zawodowego oraz z krótkim stażem pracy. W końcu 2009 r. aż 28,9% bezrobotnych kobiet zamieszkałych na wsi nie posiadało żadnego doświadczenia zawodowego (brak stażu), a odsetek bezrobotnych ze stażem do 5 lat pracy kształtował się na poziomie 39,1%. Wśród bezrobotnych mieszkanek miast proporcje te kształtowały się następująco – 20,0% nie posiadało żadnego stażu pracy, 37,2% staż do 5 lat.

4.2. Struktura bezrobotnych zamieszkałych na wsi według wieku

W okresie ostatnich kilku lat, kiedy to obserwowany był ogólny spadek bezrobocia, najliczniejsze grupy bezrobotnych zamieszkałych na wsi stanowiły osoby w wieku 25-34 lata oraz w wieku 18-24 lata, a więc zdecydowanie młode.

grupy wśród bezrobotnych mieszkańców wsi nadal stanowiły osoby w przedziałach wiekowych 25-34 lata oraz 18-24 lata. Według stanu w końcu omawianego okresu, 28,6% (238,1 tys.) z ogółu bezrobotnych z obszarów wiejskich legitymowało się wiekiem 25-34 lata, a 27,1% (226,1 tys.) wiekiem z przedziału 18-24 lata. Ponad połowa bezrobotnych mieszkańców wsi nie przekroczyła więc 35 roku życia. Relatywnie wysoki, na poziomie 18,9% (157,0 tys.), pozostawał też odsetek z grupy wiekowej 45-54 lata. Najmniej liczną grupę stanowiły osoby w wieku 60-64 lata - 1,2% ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi.

W porównaniu do stanu sprzed roku, wzrost bezwzględnej liczby bezrobotnych zamieszkałych na wsi, wynikający ze zwiększenia ogólnego poziomu bezrobocia, miał miejsce we wszystkich kategoriach wiekowych. Tempo wzrostu bezrobocia nie było jednak równomierne dla wszystkich grup, co znalazło odbicie w kształtowaniu się ich struktury.

Na przestrzeni roku odnotowano bowiem wzrost udziału procentowego bezrobotnych w wieku 18-24 lata oraz 60-64 lata, odpowiednio o 2,5 i o 0,2 punktu procentowego. Zmniejszył się natomiast odsetek bezrobotnych w pozostałych grupach wiekowych, przy czym najwięcej w grupach 45-54 lata i 35-44 lata, odpowiednio o 1,7 i o 0,7 punktu.

Zachodzące zmiany demograficzne znajdują bezpośrednie odbicie w strukturze wiekowej bezrobotnych. Do końca 2007 roku średni wiek zarejestrowanych bezrobotnych systematycznie wzrastał. W końcu 2002 r., roku najwyższego poziomu bezrobocia w kraju, wynosił 34,5 lat. W końcu 2007 r. - 37,7 lat, natomiast w końcu 2008 r. zmniejszył się do 37,2 lat i w kolejnym 2009 r. do 36,7 lat. Średni wiek bezrobotnych z obszarów wiejskich wynosił w omawianym roku 35,3 lat (wobec 35,9 lat pod koniec 2008 r. i 36,1 lat w końcu 2007 r.).

Obniżenie się średniego wieku bezrobotnych wynika z faktu, że w omawianym roku, w przeciwieństwie do lat poprzednich odnotowano wzrost bezrobocia (w tym zwłaszcza w miastach) w młodszych kategoriach wiekowych.

Generalnie jednak zarówno na obszarach wiejskich jak i w miastach, tak jak proces starzenia się społeczeństwa, zauważalny jest proces starzenia się bezrobotnych, wyrażający się wzrostem udziału procentowego osób powyżej 60 roku życia w bezrobociu ogółem. Należy jednak podkreślić, że wzrost ten był w 2009 r. nieznaczny (o 0,1 punktu w miastach i o 0,2 punktu na wsi), i że odsetek bezrobotnych w wieku mobilnym pozostaje na wsi wyższy niż w miastach, na niższym natomiast poziomie kształtuje się odsetek osób w starszych grupach wiekowych, tj. powyżej 55 roku życia. W końcu 2009 r. bezrobotni mieszkańcy wsi w wieku mobilnym, czyli do 44 roku życia, stanowili 74,0% ogółu bezrobotnych z terenów wiejskich, podczas gdy w miastach 66,3%. Odsetek bezrobotnych powyżej 55 roku życia wynosił na wsi 7,1%, w miastach 10,4%. Potencjalnie więc struktura wiekowa bezrobotnych na obszarach wiejskich wydaje się być korzystniejsza niż w miastach.

Stosunkowo wysoki był również odsetek bezrobotnych w grupie wiekowej 45-54 lata. Podkreślić jednak należy, że udział bezrobotnych z najmłodszych grup wiekowych w ogólnej liczbie bezrobotnych mieszkańców wsi systematycznie się zmniejszał. Następował natomiast wzrost udziału bezrobotnych w starszych kategoriach wiekowych.

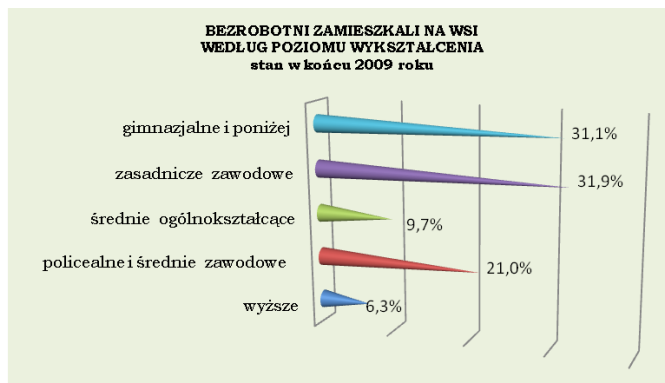
Tendencje te zostały utrzymane również w 2009 roku. Najliczniejsze

Tab. 7. Średni wiek bezrobotnych zamieszkałych na wsi (w latach)

Wyszczególnienie	2008	2009
Ogółem	37,2	36,7
Miasta	38,4	37,8
Wieś	35,9	35,3

4.3. Bezrobotni zamieszkali na wsi według poziomu wykształcenia

Wykształcenie jest czynnikiem bardziej niż wiek różnicującym sytuację bezrobotnego na rynku pracy. Ograniczona w stosunku do podaży siły roboczej liczba miejsc pracy oraz występująca na rynku pracy konkurencja, powodują większe trudności w znalezieniu pracy przede wszystkim przez osoby, które pracę utraciły i mają niski poziom wykształcenia, ale i przez osoby dotychczas niepracujące, wchodzące na rynek pracy. Sytuacja ta sprawia, że coraz więcej osób, w tym także zamieszkałych na wsi podwyższa swoje kwalifikacje. Powoduje jednak równocześnie, że większa liczba osób mimo relatywnie wysokiego poziomu wykształcenia nie może znaleźć pracy

tym bardziej, że w 2008 r. i w 2009 r. odnotowano spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego. Znajduje to odzwierciedlenie w systematycznym w ostatnich latach wzroście udziału osób z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie bezrobotnych. Wzrost ten dotyczy zarówno bezrobotnych zamieszkałych w miastach, jak i na wsi. Podkreślić jednak należy, że pomimo występujących tendencji wzrostowych w tym zakresie, poziom wykształcenia bezrobotnych zamieszkałych na terenach wiejskich pozostaje niższy niż w miastach.

W końcu 2009 r. najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych zamieszkałych na wsi stanowiły osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe oraz gimnazjalne i poniżej gimnazjalnego – odpowiednio 31,9% oraz 31,1%, natomiast 6,3% posiadało wykształcenie wyższe. W miastach odsetek osób o najniższym poziomie wykształcenia tj. gimnazjalnym i poniżej gimnazjalnego wynosił 27,0%, wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało 26,6% bezrobotnych, natomiast aż 11,9% wyższe.

Należy przy tym podkreślić, że przy wzroście bezwzględnej liczby bezrobotnych na wsi, w strukturze według poziomu wykształcenia, odnotowano spadek udziału procentowego

Tab. 8. Struktura bezrobotnych zamieszkałych na wsi według poziomu wykształcenia w końcu 2009 roku

Wyszczególnienie	Bezrobotni zamieszkali na wsi		przyrost/spadek do poprzedniego roku	
	w tys.	w %	w tys.	w pkt.
Ogółem	832,9	100,0	162,5	x
wyższe	52,5	6,3	15,4	0,8
policealne i średnie zawodowe	174,9	21,0	36,5	0,4
średnie ogólnokształcące	80,6	9,7	20,9	0,8
zasadnicze zawodowe	266,1	31,9	53,8	0,3
gimnazjalne i poniżej	258,8	31,1	35,9	-2,1

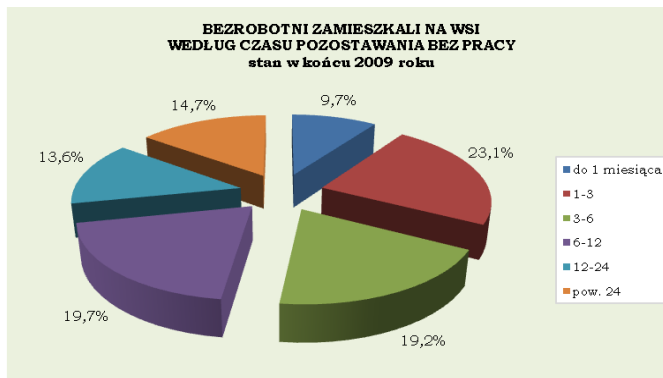
w grupie legitymującej się wykształceniem gimnazjalnym i poniżej (o 2,1 punktu).

W pozostałych grupach udział procentowy w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych mieszkańców wsi wzrósł, w największym stopniu wśród grup z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i wyższym (o 0,8 punktu). Istotne jest jednak, że na przestrzeni omawianego roku przyrost odsetka bezrobotnych z wyższym wykształceniem był na wsi niższy, w miastach wzrósł bowiem o 1,0 punktu.

Struktura bezrobotnych zamieszkałych na wsi pod względem poziomu wykształcenia, tak jak i struktura ludności z tych obszarów nadal kształtuje się niekorzystnie w odniesieniu do miast.

4.4. Bezrobotni mieszkańcy wsi według czasu pozostawania bez pracy

Długie pozostawanie bez pracy zmniejsza szanse na znalezienie zatrudnienia, co z kolei wpływa na obniżenie statusu materialnego i społecznego osób bezrobotnych i ich rodzin. Wprowadzanie nowych technologii, rosnące oczekiwania pracodawców i związana z nimi konieczność zmiany lub podwyższenia kwalifikacji przez osoby poszukujące pracy nie są czynnikami sprzyjającymi skracaniu okresu pozostawania bez zatrudnienia. Osoby, które dłużej pozostają bez pracy trudniej aktywizować. Często też zniechęcenie bezskutecznością poszukiwania pracy w długim okresie czasu, staje się przyczyną bierności zawodowej. Zjawisko długookresowego bezrobocia jest tym bardziej niepokojące, że dotyka w większości ludzi młodych, o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia, legitymujących się krótkim okresem zatrudnienia lub nieposiadających jeszcze w ogóle stażu pracy i dotyczy zarówno mieszkańców miast jak i wsi.

W końcu 2009 r. w urzędach pracy zaewidencjonowanych było 488,9 tys. osób pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy od momentu zarejestrowania się. Osoby te stanowiły 25,9% ogółu bezrobotnych. Była to jedyna grupa, w której w ciągu roku odnotowano spadek bezrobocia (o 12,4 tys. osób, tj. o 2,5%). W kategorii tej, analogicznie jak w całej populacji bezrobotnych, dominowali mieszkańcy miast.

Tab. 9. Bezrobotni zamieszkali na wsi według czasu pozostawania bez pracy w końcu 2009 roku

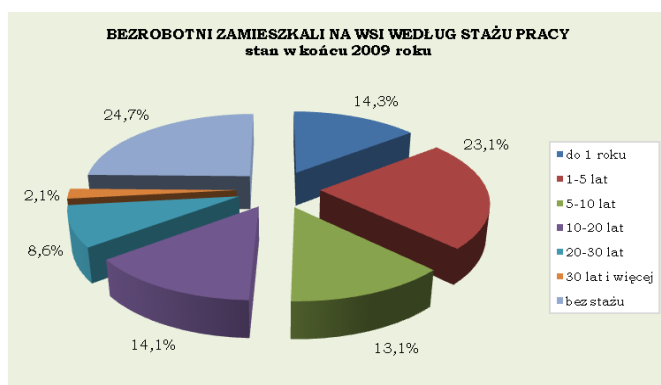
Wyszczególnienie	Bezrobotni zamieszkali na wsi		przyrost/spadek do poprzedniego roku	
	w tys.	w %	w tys.	w pkt.
Ogółem	832,9	100,0	162,5	x
do 1 miesiąca	81,0	9,7	4,1	-1,8
1-3	192,9	23,1	41,7	0,5
3-6	160,0	19,2	55,5	3,6
6-12	164,0	19,7	70,3	5,7
12-24	112,9	13,6	28,2	1,0
pow. 24	122,1	14,7	-37,3	-9,0

Bezrobotni pozostający bez pracy od ponad roku zamieszkali w miastach, w liczbie 253,9 tys. osób, stanowili 51,9% ogółu bezrobotnych tej kategorii, podczas gdy na wsi, w liczbie 235,0 tys. – 48,1%. Na przestrzeni roku dynamika spadku bezrobocia wśród tej kategorii była jednak silniejsza na wsi i wynosiła 3,7%, podczas gdy w miastach 1,3%. Mając na uwadze niższe tempo wzrostu bezrobocia na wsi ogółem, jak i jego spadek w grupie pozostających bez pracy dłużej niż 12 miesięcy można sądzić, że sytuacja bezrobotnych z obszarów wiejskich w zakresie skrócenia okresu poszukiwania

pracy uległa niewielkiej poprawie. Pod koniec 2009 r. bez pracy powyżej 12 miesięcy pozostawało 28,3% bezrobotnych mieszkańców wsi (w miastach 24,0%). Aż 43,7% z nich nie przekroczyło 35 roku życia, podczas gdy w miastach odsetek ten wynosił 33,4%. Wykształcenie wyższe posiadało 4,5%, poniżej średniego 69,7%, w miastach odpowiednio 9,3% i 56,9%.

Długookresowo bezrobotni z obszarów wiejskich są więc generalnie młodszy, ale gorzej wykształceni niż w miastach. Zdecydowana większość z nich (51,9%) pozostawała w rejestrach urzędów pracy ponad 24 miesiące od momentu zarejestrowania się. Należy jednak podkreślić, że w odniesieniu do stanu w końcu 2008 r., kiedy to bezrobotni powyżej 12 miesięcy stanowili 36,4% ogółu bezrobotnych mieszkańców wsi (w tym pozostający bez pracy ponad 24 miesiące – 23,8%), sytuacja tej kategorii na przestrzeni roku, mimo wzrostu bezrobocia, uległa poprawie.

4.5. Staż pracy bezrobotnych zamieszkałych na wsi

W strukturze bezrobotnych zamieszkałych na wsi zdecydowanie najliczniejszą grupą pozostają osoby, które przed zarejestrowaniem się w urzędzie pracy nigdy nie pracowały. W końcu 2009 r. stanowiły one 24,7%, można więc powiedzieć, że prawie ¼ populacji bezrobotnych z obszarów wiejskich, nie posiadała preferowanego przez pracodawców przy zatrudnianiu pracowników, stażu zawodowego.

Aż 37,4% tej populacji legitymowało się krótkim, nie przekraczającym 5 lat stażem pracy.

Najmniejszy natomiast odsetek reprezentowany był przez osoby z 30 letnim stażem i więcej. Stanowiły one 2,1% ogółu bezrobotnych mieszkańców wsi.

W ciągu ostatnich lat, w grupie bezrobotnych zamieszkałych na wsi nieposiadających stażu pracy obserwowano silną tendencję spadkową. W roku 2009 r. przy wzroście ogólnej liczby bezrobotnych, wzrosła też liczba bezrobotnych bez stażu – o 31,0 tys., tj. o 17,7%.

4.6. Bezrobotni zamieszkali na wsi będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy

4.6.1. Bezrobotni do 25 roku życia

Według stanu w końcu 2009 r. populacja bezrobotnych zamieszkałych na wsi spełniających kryterium osoby „do 25 roku życia będącej w szczególnej sytuacji na rynku pracy” kształtowała się na poziomie 226,1 tys. osób, stanowiąc 27,1% bezrobocia na wsi ogółem. Na przestrzeni roku liczba bezrobotnych tej kategorii zwiększyła się o 60,9 tys. osób (o 36,8%). Dynamika wzrostu bezrobocia w grupie do 25 roku życia była wyższa niż całej populacji bezrobotnych z terenów wiejskich, co skutkowało wzrostem udziału procentowego tej grupy o 2,5 punktu. W miastach bezrobocie wśród osób w kategorii do 25 roku życia zwiększyło się w omawianym okresie o 60,5 tys. (o 43,4%), a jej udział w ogólnej liczbie bezrobotnych z terenów miejskich wzrósł o 1,6 punktu, do poziomu 18,9%. Widać więc, że mimo niższej niż w miastach dynamiki wzrostu bezrobocia, wejście na rynek pracy tej grupy bezrobotnych z obszarów wiejskich, nadal pozostaje poważnym problemem.

4.6.2. Bezrobotni powyżej 50 roku życia

W końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 140,0 tys. bezrobotnych powyżej 50 roku życia zamieszkałych na wsi. W porównaniu do 2008 r. ich liczba wzrosła o 22,6 tys., tj. o 19,2%. Bezrobotni powyżej 50 roku życia stanowili 16,8% ogółu bezrobotnych mieszkańców wsi, podczas gdy rok wcześniej 17,5%. Tak jak w całej populacji bezrobotnych z obszarów wiejskich, w strukturze bezrobotnych powyżej 50 roku życia dominują osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej gimnazjalnego oraz zasadniczym zawodowym, a także pozostające bez pracy powyżej 12 miesięcy, w tym zwłaszcza powyżej 24 miesięcy. W końcu 2009 r. bezrobotni z wykształceniem poniżej średniego stanowili 84,6%, natomiast pozostający bez pracy powyżej 12 miesięcy – 39,9% ogółu bezrobotnych tej kategorii. Charakterystyczny dla tej grupy pozostaje również wysoki odsetek osób z wieloletnim stażem pracy, w przedziałach 20-30 lat i 10-20 lat oraz osób, które mimo wieku dotychczas nie pracowały i nie mają żadnego doświadczenia zawodowego. Bezrobotni o długoletnim stażu stanowili w końcu 2009 r. odpowiednio 32,1% i 24,0% bezrobotnych powyżej 50 roku życia z obszarów wiejskich, natomiast odsetek osób bez stażu wynosił w tej grupie 7,7%. Pomimo obserwowanego zwiększenia się poziomu bezrobocia, tempo jego wzrostu w omawianej grupie było wolniejsze niż całej populacji bezrobotnych z obszarów wiejskich.

4.6.3. Długotrwale bezrobotni

Zgodnie z zapisami ustawowymi za długotrwale bezrobotnych uznawane są osoby, które pozostawały w rejestrach powiatowych urzędów pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego. Osoby długotrwale bezrobotne zamieszkałe na wsi, w liczbie 363,1 tys.,

stanowiły w końcu 2009 r. 43,6% ogółu populacji bezrobotnych z terenów wiejskich. Na przestrzeni roku poziom bezrobocia wśród tej kategorii osób wzrósł o 1,7% (o 6,2 tys. osób), zmniejszył się natomiast udział procentowy w odniesieniu do całej populacji bezrobotnych z obszarów wiejskich – o 9,6 punktu (z 53,2% w końcu 2008 r.). Mimo, że była to grupa w której odnotowano dużo niższy procentowy wzrost niż dla całej populacji bezrobotnych zamieszkałych na wsi, to nadal pozostawała ona najliczniejszą (obok osób bez wykształcenia średniego) grupą z wszystkich uznanych za będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy. W grupie tej wyraźnie dominowały kobiety, stanowiąc aż 59,9%. Większość z tej populacji stanowiły osoby młode, prawie co druga z nich (45,0%) nie przekroczyła 35 lat, równocześnie aż 69,7% legitymowało się wykształceniem niższym niż średnie, głównie gimnazjalnym i poniżej (37,1%).

4.6.4. Bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych

W końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 233,9 tys. bezrobotnych mieszkańców wsi nieposiadających kwalifikacji do wykonywania jakiegokolwiek zawodu, poświadczonych dyplomem, świadectwem, zaświadczeniem instytucji szkoleniowej lub innym dokumentem uprawniającym do wykonywania zawodu. Ich liczba na przestrzeni omawianego roku wzrosła o 28,5 tys., tj. o 13,9%. Udział tej grupy w odniesieniu do ogółu bezrobotnych na wsi pozostał wysoki i wynosił 28,1% (w końcu 2008 r. – 30,6%). Mając na uwadze poziom wykształcenia zdecydowana większość, bo aż 79,5% tej populacji, miała wykształcenie gimnazjalne i poniżej gimnazjalnego, a tylko 20,5% średnie ogólnokształcące. W grupie tej przeważały kobiety, stanowiąc 54,5%. Należy też zaznaczyć, że dynamika wzrostu bezrobocia w tej grupie na wsi było niższa niż w miastach, gdzie odnotowano jego zwiększenie aż o 24,8%, co należy uznać za pozytywną przesłankę.

4.6.5. Bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia

Na koniec 2009 r. w ewidencji urzędów pracy pozostawało 51,2 tys. bezrobotnych mieszkańców wsi samotnie wychowujących co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia. Jest to kategoria bezrobotnych, w której w omawianym okresie 86,7% stanowiły kobiety. Poza

Tab. 10. Bezrobotni zamieszkali na wsi będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy

Wyszczególnienie	2009	przyrost/spadek do poprzedniego roku	
	w tysiącach		w %
Bezrobotni zamieszkali na wsi ogółem	832,9	162,5	24,2
z ogółem:			
do 25 roku życia	226,1	60,9	36,8
powyżej 50 roku życia	140,0	22,6	19,2
długotrwale	363,1	6,2	1,7
bez kwalifikacji zawodowych	233,9	28,5	13,9
samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia	51,2	6,3	14,1
bez doświadczenia zawodowego	253,8	40,8	19,2
bez wykształcenia średniego	525,0	89,7	20,6
którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia	8,5	2,4	39,7
niepełnosprawni	29,1	6,9	31,2

charakterystyczną dominacją kobiet widać też wyraźnie, że jest to kategoria ludzi młodych, o niskim poziomie wykształcenia – 63,0% nie przekroczyło 35 roku życia, a 74,1% z nich legitymowało się wykształceniem poniżej średniego.

Powyższe uwarunkowania pokazują że w sytuacji wysokiego bezrobocia, wejście tej grupy na rynek pracy, mimo że jest ona relatywnie nieliczna (w końcu 2009 r. stanowiła 6,1% ogółu bezrobotnych na wsi), będzie bardzo trudne. Znajduje to potwierdzenie w wysokim dla tej kategorii odsetku osób, pozostających w ewidencjach urzędów pracy ponad rok od momentu zarejestrowania się – w końcu omawianego okresu 36,9% osób z tej grupy dotkniętych było długotrwałym bezrobociem.

4.6.6. Bezrobotni bez doświadczenia zawodowego

Bezrobotni z terenów wiejskich bez doświadczenia zawodowego, tj. osoby, które zgodnie z definicją ustawową wykonywały pracę na podstawie stosunku pracy, stosunku służbowego, na podstawie umowy o pracę nakładczą lub umowy cywilnoprawnej, albo w okresie członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej, spółdzielni kółek rolniczych lub spółdzielni usług rolniczych, przez łączny okres poniżej 6 miesięcy, w liczbie 253,8 tys. stanowiły w końcu 2009 r. 30,5% ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi.

W strukturze tej grupy dominowały osoby bez stażu (81,3%), osoby w wieku 18-24 lata (58,6%) i z wykształceniem poniżej średniego (45,6%). Charakterystyczny dla tej grupy był też wysoki odsetek kobiet (59,3%).

4.6.7. Bezrobotni, którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia

W końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 8,5 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi, którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia. Była to najmniej liczna, stanowiąca 1,0% z całej populacji bezrobotnych z terenów wiejskich, grupa. Poza uwarunkowaniami wynikającymi z pozbawienia wolności i bardzo wyraźną przewagą mężczyzn w tej grupie (97,4%), widać że jest to bardzo trudna do aktywizacji grupa z tytułu niskiego poziomu wykształcenia. Z grupy tej 93,7% bezrobotnych z tej grupy nie posiadało wykształcenia średniego, w tym aż 62,5% miało wykształcenie gimnazjalne i poniżej gimnazjalnego. Relatywnie, w stosunku do innych bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy, niski był w tej grupie odsetek osób niemających stażu pracy (14,4%). Nieco inny pozostawał też rozkład wiekowy w tej grupie. W końcu 2009 r. dominowały w niej osoby w wieku 35-54 lata (55,8%), stosunkowo niski był natomiast odsetek bezrobotnych w najmłodszym przedziale wiekowym tj. 18-24 lata (6,2%).

4.6.8. Bezrobotni niepełnosprawni zamieszkali na wsi⁵

Osoby niepełnosprawne są kategorią bezrobotnych najbardziej odczuwającą trudności związane ze znalezieniem pracy. Praca stanowi dla osób niepełnosprawnych nie tylko źródło utrzymania, ale jest jednocześnie najskuteczniejszym sposobem pozwalającym funkcjonować w społeczeństwie. Stopień aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, poza uwarunkowaniami wynikającymi ze stanu gospodarki i cech społeczno-demograficznych ogółu ludności, wynika również ze stanu zdrowia tej populacji. Z przyczyn zdrowotnych osoby niepełnosprawne są mniej aktywne zawodowo, nie mniej jednak znaczna część z nich może i powinna pracować, a pozostaje bezrobotnymi.

Problem bezrobocia jawnego wśród osób niepełnosprawnych dotyka również ludność zamieszkałą na wsi, choć w mniejszym stopniu niż mieszkańców miast. W końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 29,1 tys. bezrobotnych tej kategorii, stanowiąc 30,8% ogółu bezrobotnych niepełnosprawnych oraz 3,5% ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi. Na przestrzeni omawianego roku ich liczba wzrosła o 6,9 tys. osób, tj. aż o 31,2%. Ponad 12 miesięcy od momentu zarejestrowania się oczekiwało na pracę 38,9% tej populacji, w tym prawie co czwartą osobę z tej grupy (22,3%) dotknęło chroniczne bezrobocie. Wykształcenia średniego nie posiadało 77,4%, stosunkowo wysoki był udział osób dotychczas nie pracujących i o krótkim, do 5 lat, stażu pracy (łącznie 44,6%).

V. PODSUMOWANIE

1. W 2009 r. obserwowane było wyraźne spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego, co znalazło odbicie na rynku pracy, wyrażające się niewielkim spadkiem liczby pracujących oraz wzrostem bezrobocia. Dynamika spadku liczby pracujących zamieszkałych na wsi była

⁵ Status bezrobotnego posiadają osoby nie mające zatrudnienia i stałego źródła utrzymania. W przypadku osób niepełnosprawnych w statystykach wykazywane są również osoby poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu, dla których źródłem utrzymania pozostaje renta z tytułu niezdolności do pracy, w tym renta szkoleniowa. W końcu 2009 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 24,5 tys. osób (bez podziału wg miejsca zamieszkania) niepełnosprawnych niepozostających w zatrudnieniu. Na przestrzeni roku ich liczba spadła o 1,6 tys. osób (o 6,4%).

nieznacznie większa i wyniosła 0,8%, podczas gdy w miastach 0,7%. Zarówno w miastach jak i na wsi odnotowano na przestrzeni omawianego roku obniżenie się wskaźnika zatrudnienia, odpowiednio o 0,4 i 0,9 punktu. Jak widać spadek wskaźnika dotyczył w większym stopniu wsi, należy jednak podkreślić, że aktywność zawodowa ludności wiejskiej przejawia się głównie w wykonywaniu pracy i wskaźnik ten dla ludności zamieszkałej na wsi pozostawał wyższy i wynosił 50,6%, wobec 50,3% w miastach. Zdecydowanie niższe niż w miastach było tempo wzrostu bezrobocia na obszarach wiejskich, co znalazło przełożenie w spadku odsetka bezrobotnych zamieszkałych na wsi z 45,5% w końcu 2008 r., do 44,0% w końcu 2009 r. Tak jak w poprzednim roku najwyższy udział bezrobocia rejestrowanego na wsi występował w województwach Polski południowej i południowo-wschodniej, czyli w rejonach o najwyższym udziale mieszkańców wsi w ogólnej liczbie ludności.

2. Rok 2009 był kolejnym rokiem osłabienia płynności bezrobocia. W roku 2008 odnotowano w miastach niższą liczbę osób napływających do- jak i odpływających z bezrobocia oraz wzrost napływu do bezrobocia, przy jednoczesnym zmniejszeniu odpływu na obszarach wiejskich. Rok 2009 był natomiast okresem wzrostu napływu i spadku odpływu zarówno w miastach, jak i na wsi. Pozostawanie bezrobotnych w rejestrach urzędów pracy wynika więc przede wszystkim z trudności w znalezieniu zatrudnienia. W 2009 r. podjęcia pracy stanowiły 39,2% odpływu bezrobotnych zamieszkałych na wsi.

3. Niekorzystna w stosunku do bezrobotnych w miastach pozostaje struktura bezrobocia na wsi, zwłaszcza w odniesieniu do poziomu wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych. Niski poziom wykształcenia i brak kwalifikacji zawodowych (w końcu 2009 r. aż 63,0% bezrobotnych z obszarów wiejskich legitymowało się wykształceniem poniżej średniego, a 28,1% nie posiadało kwalifikacji zawodowych) zmniejszają szanse bezrobotnych zamieszkałych na wsi na znalezienie zatrudnienia poza rolnictwem, tak w miejscu zamieszkania jak i poza nim. Struktura wiekowa bezrobotnych z obszarów wiejskich, z racji wysokiego odsetka ludzi młodych (55,7% to osoby w wieku 18-34 lata), jest potencjalnie korzystniejsza z punktu widzenia zasobów pracy, jednak poziom wykształcenia i kwalifikacji pozostają czynnikami determinującymi wielkość bezrobocia, zwłaszcza wśród młodzieży wiejskiej. Koniecznym przedsięwzięciem na obszarach wiejskich pozostaje więc dążenie do poprawy poziomu i jakości kształcenia. Można bowiem przewidywać, że jeżeli w grupie ludzi młodych nie zostanie podwyższony poziom wykształcenia i wiążący się z nim poziom kwalifikacji, adekwatnych do potrzeb rynku, będzie ona stale lub okresowo bezrobotna.

4. Zgodnie z wynikami opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny prognozy demograficznej ludności na lata 2008-2035, w całym tym okresie obserwować będziemy nieustanny ubytek ludności w miastach, natomiast na terenach wiejskich liczebność zamieszkującej tam populacji, będzie do 2020 roku, stale wzrastała. Należy też podkreślić, że w ostatnich latach obserwowany był trend dodatniego salda migracji na wieś, przy czym nadwyżka napływu ludności na obszary wiejskie pochodziła z miast, przy jednoczesnym większym odpływie ludności wiejskiej, zwłaszcza młodzieży, za granicę. Trzeba przy tym podkreślić, że w 2008 r. i w 2009 r. tempo wyjazdów na pobyt stały zostało wyhamowane, wzrosła natomiast skala wyjazdów na pobyt czasowy. Mając na uwadze powyższe, szczególnie ważnym staje się tworzenie na wsi pozarolniczych miejsc pracy. O tworzeniu miejsc pracy decyduje przede wszystkim tempo wzrostu gospodarczego, stąd w krótszej perspektywie czasu istotne jest kierowanie do bezrobotnych odpowiednich form pomocowych. Pomoc ta może mieć decydujące znaczenie z uwagi na odnotowane w omawianym okresie spowolnienie gospodarki. Biorąc pod uwagę aktywizację osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi, tak jak rok wcześniej, w 2009 r. relatywnie dużo z nich brało udział w zajęciach klubów pracy w zakresie aktywnego poszukiwania pracy (45,5% ogółu bezrobotnych uczestników), podjęło pracę sezonową (52,0% ogółu bezrobotnych podejmujących tą pracę), skierowanych zostało do prac subsydiowanych, w tym zwłaszcza do robót publicznych (57,2% ogółu podjęć robót) oraz do prac społecznie użytecznych (45,0%).

Opracowano:

Wydział Analiz i Statystyki (J.J.)